

การวิเคราะห์นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจี้ยก้อม”

Political Implication of Lanna Through in Jea-Gom Folktale

ทฤษฎี บำบัด¹
Tirayoot Bumbud¹

Received: March 18, 2024

Revised: April 30, 2024

Accepted: June 4, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการวิเคราะห์นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจี้ยก้อม” 2) การตอบโต้ของชนชั้นใต้การปกครองผ่าน “เจี้ยก้อม” งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารที่เน้นศึกษาวรรณกรรมล้านนาประเภท “เจี้ยก้อม” ที่มีผู้ศึกษารวบรวมเอาไว้แล้วนำมาอธิบาย

ผลการศึกษาพบว่า 1) นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของเจี้ยก้อมแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1.เจี้ยก้อมในยุคจารีตที่มีตัวละคร ได้แก่ เจ้าพระยาเมือง ขาวบ้าน ซึ่งเจี้ยก้อมประเภทนี้จะบอกถึงลักษณะการเมืองการปกครองในยุคจารีตของล้านนา 2. เจี้ยก้อมในยุคปฏิรูปการปกครองที่มีตัวละครซึ่งเป็นตัวแทนของภาครัฐส่วนกลาง ได้แก่ ปลัดอำเภอ นายอำเภอ ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น ซึ่งบอกถึงลักษณะการเมืองการปกครองของล้านนาในยุคปฏิรูปการปกครองที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลส่วนกลาง 2) การโต้กลับของชนชั้นผู้ถูกปกครองผ่าน “เจี้ยก้อม” โดยการทำให้ตัวละครอย่างเช่น เจ้าพระยาเมือง ปลัดอำเภอ นายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน ที่ถือเป็นตัวแทนของผู้ปกครองในแต่ละยุคกลายเป็นตัวตลก เป็นตัวละครที่ถูกล้อเลียน ทำให้ขำขัน โดยชาวบ้านทั่วไปเป็นการโต้กลับเชิงอำนาจของชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครองโดยใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมและประเด็นเรื่องอุดมการณ์รัฐชาติกับการตอบโต้ความเป็นอื่นในล้านนาใน “เจี้ยก้อม” การรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางได้นำเอา “ภาษา” เป็นตัวแบ่งแยกระหว่างคนล้านนากับคนภาคกลาง ในเจี้ยก้อมมีการเล่าถึงเรื่องราวของคนภาคกลางหรือการใช้ภาษากลางของคนล้านนา ที่เป็นการแสดงนัยยะแฝงถึงการทำให้เป็นคนอื่น อันหมายถึงคนที่ไม่ใช่คนล้านนา ไม่ใช่คำเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าวมาพร้อมกับการปฏิรูปการเมืองการปกครองของล้านนา “เจี้ยก้อม” จึงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในการต่อรองตอบโต้ อำนาจของผู้ปกครอง ผ่านเรื่องเล่า ที่เป็นเรื่องตลก ขำขัน แต่แฝงไปด้วยนัยยะทางการเมืองการปกครองของชนชั้นผู้ถูกปกครองในแต่ละยุคอย่างเห็นได้ชัด และควรมีการศึกษาหรือรวบรวมเจี้ยก้อมของแต่ละท้องถิ่นในภาคเหนือ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่างของเนื้อหาเจี้ยก้อมในแต่ละท้องถิ่นและเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาการตอบโต้หรือการต่อสู้ทางการเมืองการปกครองของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นในภาคเหนือ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา,
Bachelor of Political Science Program, School of Political and Social Sciences, University of Phayao,
Email: Tirayoot.bu@up.ac.th

คำสำคัญ : นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครอง, ล้านนา, เจี้ยก้อม

Abstract

The research aimed to explore two main objectives. Firstly, it studied Lanna political aspect through ‘Jia-Gom Folktale’. The commoners’ retaliation through ‘Jia-Gom’ was also investigated. Documentary research was conducted through the existed Lanna literatures, ‘Jia-Gom Folktale’. ‘Jia-Gom Folktale’ was categorized into two categories based on political aspect; which are traditional Jia-Gom and post-revolution Jia-Gom. The traditional one was portrayed via the characters of *Chaphrayamuang* (the ruler) and *Chaobaan* (lay persons) in traditional Lanna practice. The latter period consists of the characters like *Nai Amphoe* (District Chief), *Palad Amphoe* (Assistant District Chief Officer) and *Poo Yai Baan* (Vialge headman). These are the characters of the representatives of elites from the central government in each period.

The research found that these characters revealed the retaliation of the under-ruled people in Jia-Gom Folktale in two ways. First, culturally aspect, the elites in the revolution period would be treated in sarcastic way. The villagers would make fun of the behaviors of *Nai Amphoe* (District Chief), *Palad Amphoe* (Assistant District Chief Officer) and *Poo Yai Baan* (Vialge headman). The second approach was the retaliation via nation state ideology. Centralization was portrayed by the language differentiation. Jia Gom has narrated the usage of central dialect by Lanna villagers and the phrase *Khon Paak Klang* (Central people) was mentioned. This has strongly implied the sense of differentiation between indigenous Lanna people and people from the central region and the central government. This sense of differentiation has adhered with the centralization from Siam or Lanna reformation. Thus, it is obvious that Jia-Gom has been political implication which apparently implied the retaliation and power negotiation from the villagers or the under-ruled people in Lanna through the sarcastic amusing sense in Jia-Gom. The sense of political retaliation has been obvious in each period.

Keywords : Political Implication, Lanna, Jea-Gom Folktale

บทนำ

ดินแดนล้านนาหรืออาณาจักรล้านนาอยู่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วย จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง พะเยา และแม่ฮ่องสอน อาณาจักรล้านนามีสภาพเป็นภูเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและหุบเขา มีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย กระจุกกระจายอยู่กลางหุบเขา

ต่าง ๆ ล้วนมา ด้วยลักษณะทางกายภาพดังกล่าวล้านนาจึงแยกตัวกันอยู่ ซึ่งถือเป็นจุดอ่อนต่อการสร้างเสถียรภาพของรัฐ

อาณาจักรล้านนาถูกสถาปนาขึ้นครั้งแรกโดย พญามังราย ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ที่ได้รวบรวมดินแดนทางตอนเหนือจนสามารถรวบรวมเป็นอาณาจักรล้านนาที่กว้างใหญ่ โดยได้สถาปนาเมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองราชธานี แต่อย่างไรก็ดีด้วยเมืองเชียงใหม่ก็ควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ได้ค่อนข้างลำบาก เนื่องจากปัญหาเชิงโครงสร้างของรัฐในหุบเขา ที่ทำให้การติดต่อสื่อสารและการปกครองของเจ้าเมืองน้อยใหญ่ที่เป็นเมืองภายใต้การดูแลของเมืองเชียงใหม่เป็นไปค่อนข้างยาก

อาณาจักรล้านนาได้อาศัยกระบวนการทางการเมืองการปกครองที่อาศัยระบบเครือญาติและการขยายอำนาจในแบบรัฐจารีตจึงสามารถรวบรวมเมืองน้อยใหญ่ต่าง ๆ เป็นอาณาจักรเป็นเวลากว่าสองร้อยปีก่อนที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าและประกาศเอกราชอีกครั้งภายใต้การกอบกู้เอกราชโดยพญาเจ้าบ้านและเจ้ากาวิละ ภายใต้อาณาจักรล้านนาได้มีการปกครองแบ่งออกเป็น 2 ยุคใหญ่ ๆ ได้แก่ ยุคจารีตและยุคปฏิรูปการปกครอง

ยุคจารีต

ยุคจารีตของเริ่มตั้งแต่ยุคราชวงศ์มังราย เป็นยุคของการก่อร่างสร้างอาณาจักรโดยมีปฐมกษัตริย์แห่งล้านนาคือ พญามังราย เป็นผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น ขยายอำนาจตั้งแต่ พ.ศ. 1804 โดยการรวบรวมดินแดนทางตอนเหนือ และสถาปนา “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานีศูนย์กลางของล้านนา ภายใต้การปกครองแบบจารีตอันมี พญามังราย เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรล้านนาทั้งหมด และมีเจ้าเมืองต่าง ๆ คอยควบคุม ดูแลเมืองภายใต้อาณาจักรล้านนาเข้าสู่วามิภักดิ์ ในยุคที่อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรือง รัฐมีความเจริญทางการค้ามากและสภาพเศรษฐกิจดี จึงมีกองกำลังเข้มแข็งดังพบว่าในยุคนี้อาณาจักรล้านนามีอำนาจสูงได้แผ่อิทธิพลออกไปอย่างกว้างขวาง เช่น เมืองเชียงตุง เมืองเชียงรุ่ง เมืองยอง เมืองน่าน และยังขยายอำนาจลงสู่ชายขอบรัฐอยุธยา อีกด้วย (สรสวดี อ่องสกุล ,2551)

ต่อมาในช่วงตอนปลายราชวงศ์มังราย อาณาจักรล้านนาเกิดปัญหาเชิงโครงสร้างของรัฐในหุบเขาที่ทำให้เมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรมีโอกาสแยกตัวเป็นอิสระ เมืองราชธานีจึงพยายามสร้างเสถียรภาพให้ศูนย์กลางมีความเข้มแข็งตลอดมา โดยกษัตริย์อาศัยการสร้างสายสัมพันธ์กับเจ้าเมืองต่าง ๆ ในระบบเครือญาติ ซึ่งระบบนี้ใช้ได้ในระยะแรก ในที่สุดเมื่อรัฐขยายขึ้นจำเป็นต้องสร้างระบบราชการที่มีประสิทธิภาพแทนที่ ระบบเครือญาติ อาณาจักรล้านนาสถาปนาระบบราชการไม่ได้ รัฐจึงอ่อนแอและเสื่อมสลายลง ในช่วงนี้สถาบันกษัตริย์อ่อนแอลง ขุนนางมีอำนาจเพิ่มพูน นอกจากนั้นขุนนางยังขัดแย้งกัน โดยแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือขุนนางเมืองราชธานีและขุนนางหัวเมือง แย่งชิงความเป็นใหญ่ ต่างสนับสนุนคนของตนเป็นกษัตริย์ ปัญหาการเมืองภายในล้านนาที่แตกแยกอ่อนแอมีผลต่อเศรษฐกิจ เพราะช่วงนั้นเศรษฐกิจตกต่ำมาก ความเสื่อมภายในล้านนาเป็นปัญหาพื้นฐานสำคัญ และมีปัจจัยภายนอกคือการขยายอำนาจของราชวงศ์ตองอูเป็นตัวเร่งให้อาณาจักร ล้านนาล่มสลายลง ในพ.ศ. 2101 และหลังจากนั้นล้านนาก็ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นเวลานานถึง 211 ปี หลังจากตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า อาณาจักรล้านนาได้ปราศจากอำนาจในการปกครองตนเอง โดยพม่าได้ทำการควบคุม ปกครองอาณาจักรล้านนาทั้งหมด ทำให้อาณาจักรล้านนาขาดอิสรภาพในการปกครองตนเอง จนกระทั่งพระเจ้ากาวิละและพญาเจ้าบ้าน ได้รวบรวมกำลังคนเข้าร่วมกับพระเจ้ากรุงธนบุรีทำสงครามขับไล่พม่าออกไปจากเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2317 เชียงใหม่และลำปางมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงแต่งตั้งพญาเจ้าบ้าน (บุญมา)

เป็นพระยาหลวงวชิรปราการกำแพงเพชรปกครองเมืองเชียงใหม่ และให้เจ้ากาวิละเป็นพระยาภาวภิบาลปกครองเมืองลำปาง โดยมีน้องทั้ง 6 คนช่วยในการปกครอง ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีการแต่งตั้งเจ้าเจ็ดตนดำรงตำแหน่งสำคัญต่างๆ เพื่อช่วยกันปกครองดูแลอาณาจักรล้านนา (สร้อยดี อ่องสกุล, 2551) โดยพระยาภาวภิบาลได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาวชิรปราการ ปกครองเมืองเชียงใหม่ แทนพระยาจำบ้าน (บุญมา) ที่เสียชีวิตไปในตอนปลายสมัยกรุงธนบุรี โดยมีพี่น้อง (ชาย) รวมทั้งสิ้น 7 พระองค์ ร่วมกันปกครอง ดูแลอาณาจักรล้านนาสืบต่อมา

ยุคปฏิรูปการปกครอง

ล้านนาก่อนการปฏิรูปการปกครอง ล้านนามีกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเป็นของตนเอง คือ เจ้าผู้ครองนครเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในแต่ละเมือง มีสถานะและบทบาทเหนือผู้คนทั้งหมดในบ้านเมืองของตน ทั้งในด้านการปกครองที่เจ้าเมืองแต่ละเมืองสามารถออกกฎหมายด้วยตนเองทั้งทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณี เช่นการเป็นผู้ดูแลคุ้มครองภัยอันตราย การตัดสินคดีความ และพิจารณาข้อพิพาทในเมืองของตน ตลอดจนเป็นผู้นำพิธีกรรมสำคัญๆ ถือได้ว่าล้านนาอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชที่ค่อนข้างเป็นอิสระ รัฐบาลกรุงเทพฯ มีอำนาจน้อยมาก และไม่ได้เข้ามาควบคุมหรือจัดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจการเมือง ศิลปวัฒนธรรมในล้านนาโดยตรงมากนัก ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจภายในเมืองต่างๆ ในล้านนาในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครองนี้ ถือว่าเป็นสิทธิของเจ้าผู้ครองนครที่จะแสวงหารายได้ และสามารถจับจ่ายใช้สอยในเมืองของตน เพียงแต่ต้องถวายเครื่องราชบรรณาการต่อส่วนกลาง และถูก “เกณฑ์เฉลี่ย” ในโอกาสสำคัญๆ เป็นครั้งคราว เช่น ส่งไม้ขนสีก ผ้าขาว ขี้ผึ้ง ในโอกาสที่มีการจัดงานพระราชพิธีต่างๆ เป็นต้น

การปฏิรูปการปกครองล้านนาโดยรัฐบาลกรุงเทพฯ เป็นการดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป การที่หัวเมืองล้านนาซึ่งเคยอยู่ในฐานะเมืองประเทศราช กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามไปในที่สุดนั้น ไม่ได้ทำให้ชาวเมืองล้านนารวมทั้งชาวเชียงใหม่มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามโดยอัตโนมัติ รัฐบาลสยามต้องการให้ชาวเมืองล้านนาสำนึกในเอกภาพระหว่างชาวเมืองล้านนากับคนทั้งหลายในประเทศ และยอมรับอำนาจของพระมหากษัตริย์แห่งกรุงเทพฯ โดยคุณิ ซึ่งหมายถึงการยินยอมเสียภาษี อากร ยินยอมถูกเกณฑ์ทหาร ยินยอมปฏิบัติตามกฎหมายของส่วนกลาง ฯลฯ รัฐบาลสยามจึงต้องทำการปลูกฝังให้คนล้านนาเกิดความสำนึกในความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ขึ้นมา

การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลสยามของล้านนาเริ่มเห็นเป็นรูปธรรมตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 และ ปี พ.ศ. 2425 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ. 2416-2439) และได้เชื่อมสัมพันธไมตรีระหว่างอาณาจักรล้านนา โดยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ได้ทำการถวายเจ้าดารารัศมีให้ไปเป็นเจ้าจอมในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแนบแน่นระหว่างสองดินแดนมากยิ่งขึ้น (จิระชาติ สันติยะศ, 2551)

กลุ่มคนในล้านนาสมัยแรกๆ ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบชาตินิยมมีหลายกลุ่มด้วยกัน การที่รัฐบาลสยามทำการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ทำให้มีข้าราชการจากส่วนกลางที่มีความคิดชาตินิยมอยู่แล้วจำนวนหนึ่งเดินทางมาตั้งถิ่นฐานและปฏิบัติหน้าที่ในล้านนา ขณะเดียวกันก็มีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์และการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มพระภิกษุสามเณรและครูในล้านนาที่ผ่าน

การอบรมกล่อมเกล่าให้สำนึกในความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” และโรงเรียนกับวัด กลายเป็นตัวกลางนำเอาความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ออกไปปลูกฝังแก่คนทุกชั้นในดินแดนล้านนา เช่นเดียวกันกับในส่วนอื่น ๆ ของประเทศ ท่ามกลางอิทธิพลของอุดมการณ์ชาตินิยมที่เริ่มขยายมายังเชียงใหม่เข้มข้นขึ้น ก็มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือมาถึงเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2464 ซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ กล่าวคือเชียงใหม่เริ่มก้าวเข้าสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่มากขึ้น ทำให้ “ชนชั้นกลาง” ขยายตัวอย่างรวดเร็ว คนกลุ่มนี้ที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่น พ่อค้า คณงานคอปกขาว ทนายความ นักหนังสือพิมพ์ ฯลฯ คนกลุ่มเหล่านี้เองจะเป็นกลุ่มคนที่มีส่วนสำคัญต่อการขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของเชียงใหม่

การศึกษาประวัติศาสตร์การปกครองของล้านนาที่ผ่านมามีส่วนใหญ่นักศึกษาจะทำการศึกษจากหลักฐานประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุโดยส่วนใหญ่จะเน้นไปที่ประวัติศาสตร์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐ ซึ่งเป็นหลักฐานลายลักษณ์อักษรที่ผลิตโดยรัฐและชนชั้นนำ

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช (2554) ได้อธิบายว่า เรื่องเล่าแบบชาวบ้าน (อันหมายถึงเจ็ยก่อมด้วย) หมายความว่า ภาพแทนความจริง (Representation) ของวาทกรรมแบบพุทธที่พยายามจะชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นนำคือ พญา ขุนนาง พระ น้อยหนานและผู้อาวุโส นั่นคือผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความใกล้ชิดกับธรรมดั่งนั้น บุคคลเหล่านี้จึงสมควรที่จะมีอำนาจปกครองชาวบ้านทั้งปวง ซึ่งชาวบ้านนั้นเต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา แต่เรื่องเล่า (เจ็ยก่อม) ของชาวบ้าน เช่น เสียงเหมี้ยงคำพญา เสียงเหมี้ยงจุพญา กะด่าป่าคำตุ้ หรือแม้กระทั่งการขอเก็บนก กลับแสดงให้เห็นว่า ชนชั้นนำเหล่านั้นก็มีแง่มุมของกิเลส ตัณหา ความต้องการ ความงมงายเช่นกัน ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้กลายเป็นตัวตลกของชาวบ้านและดูมีอำนาจลดน้อยลง เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช, 2554)

หทัยวรรณ ไชยกุล (2539) กล่าวว่า การสร้างความตลกขบขันในนิทาน อาจเป็นการล้อเลียนเสียดสี ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยระบายความแค้นบางอย่างที่มนุษย์เกิดความคับข้องใจและไม่สามารถหาทางออกได้ นิทานตลกที่จำลองตัวละครที่สร้างความกดดันให้แก่มนุษย์ จึงน่าจะเป็นทางออกอีกอย่างหนึ่งของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ถิ่นใดก็ตาม (หทัยวรรณ ไชยกุล, 2539)

จากการรวบรวมและศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยพบว่าการศึกษางานเกี่ยวกับเจ็ยก่อมมีอยู่ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1.การศึกษาเพื่อแยกประเภทตามลักษณะต่างๆ เช่น ตัวละคร ความสัมพันธ์ และรูปแบบกลวิธีในเรื่องนั้นๆ 2.การตีความหรือสะท้อนออกมาในแง่มุมต่างๆ ผ่านเจ็ยก่อม ทั้งเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ วาทกรรม การต่อรอง ซึ่งการศึกษาดังกล่าวมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจและศึกษาเจ็ยก่อมเพื่อวิเคราะห์ถึงนัยยะแฝงทางการเมืองของล้านนาในแต่ละยุค

วัตถุประสงค์

- 1 เพื่อวิเคราะห์นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจ็ยก่อม” ในช่วง 2 ยุค ได้แก่ ยุคก่อนการปฏิรูปการปกครอง และ ยุคหลังปฏิรูปการปกครอง
- 2 เพื่อศึกษาการตอบโต้ของชนชั้นใต้การปกครองผ่าน “เจ็ยก่อม”

ขอบเขตการวิจัยหรือการศึกษา

การศึกษาการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเน้นการศึกษาเชิงเอกสารโดยเก็บข้อมูลในหอจดหมายเหตุเชียงใหม่, หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ชั้น 4 ฐานข้อมูลภาคเหนือตอนบน) ซึ่งเป็นหลักฐานทางวิชาการและการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และทำการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้เพื่อนำมาตีความเพื่ออธิบายถึงนัยยะทางการเมืองการปกครองของล้านนา ทั้ง 2 ยุค ได้แก่ ยุคจารีต และยุคปฏิรูปการปกครอง

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาโครงการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารโดยเก็บข้อมูลในหอจดหมายเหตุเชียงใหม่, หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ชั้น 4 ฐานข้อมูลภาคเหนือ) ซึ่งเป็นหลักฐานทางวิชาการและการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้ เพื่อนำมาตีความเพื่ออธิบายถึงนัยยะทางการเมืองการปกครองของล้านนา ทั้ง 2 ยุค

2. วิธีรวบรวมข้อมูล

2.1 จากการรวบรวมข้อมูล เจี้ยก้อม จำนวน 740 เรื่อง โดยหทัยวรรณ ไชยกุล ที่ทำการศึกษารื่อง “การสร้างมุขตลกในเรื่องข้าชั้นล้านนา” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.2 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2527 – 2531 จัดพิมพ์ นิทานพื้นบ้านล้านนา ตั้งแต่เล่มที่ 1 – 5

2.3 จากการรวบรวมข้อมูลโดยอุดม รุ่งเรืองศรี ในหนังสือเจี้ยก้อม: เรื่องข้าชั้นล้านนา

2.4 พระสงฆ์เสริม โชตาโกได้รวบรวมไว้ในหนังสือ เล่าเจี้ยก้อม: นิทานล้านนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบนัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจี้ยก้อม” ในช่วง 2 ยุค ได้แก่ ยุคก่อนการปฏิรูปการปกครอง และ ยุคหลังปฏิรูปการปกครอง

2. ทำให้ทราบถึงประเด็นการตอบโต้ของชนชั้นใต้การปกครองผ่าน “เจี้ยก้อม”

3. ทำให้เข้าใจถึง ประโยชน์ ความหมายและนัยยะแฝงทางการเมืองที่มีอยู่ในเจี้ยก้อม

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า 1. นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจี้ยก้อม” เป็นการศึกษาวิเคราะห์ที่รวบรวมเชิงเอกสารที่มีผู้ศึกษาและรวบรวมไว้ในรูปของวรรณกรรมลายลักษณ์ จำนวน 740 เรื่อง โดยผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่านเนื้อหา ตัวละคร พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละคร ที่ถูกเล่าผ่านเจี้ยก้อมโดยได้เลือกเจี้ยก้อมที่มีภาพสะท้อนของการเมืองการปกครองของล้านนาอย่างชัดเจนมาเป็นกรณีศึกษาในงานศึกษาวิจัยครั้งนี้

นัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจี้ยก้อม” เป็นการศึกษาสภาพการเมืองการปกครองของล้านนาผ่านเรื่องเล่าของชาวบ้าน อันเป็นชนชั้นภายใต้การปกครอง ผู้ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ที่มีอำนาจ “เจี้ยก้อม” เรื่องเล่าข้าชั้นของล้านนาจึงมีนัยยะทางการเมืองการปกครองของล้านนาสะท้อน

ผ่านเรื่องของชาวบ้าน จากการศึกษาวรรณกรรมล้านนาประเภทเจี้ยก้อมที่มีผู้รวบรวมเอาไว้ พบว่าสามารถแบ่งประเภทลักษณะเจี้ยก้อมโดยมองจากลักษณะการเมืองการปกครอง ได้ 2 ยุคหลักๆ ได้แก่ ยุคจารีตและยุคหลังการปฏิรูปการปกครอง

เจี้ยก้อมกับการปกครองยุคจารีตหรือยุคก่อนการปฏิรูปการปกครอง

ล้านนาในยุคนี้จึงมีลักษณะการปกครองแบบจารีต กล่าวคืออำนาจการปกครองอยู่ที่สถาบันกษัตริย์และมีเจ้าเมืองปกครองเมืองเล็กเมืองน้อยต่างๆ ในยุคนี้อันนาจึงประกอบไปด้วยกลุ่มคน 2 ชั้น ได้แก่ ชั้นปกครอง ประกอบไปด้วย เจ้าเมือง เชื้อพระวงศ์ และขุนนาง ชั้นผู้ถูกปกครอง ประกอบด้วยไพร่ ทาส ชาวบ้านหรือราษฎรทั่วไป ซึ่งลักษณะความสัมพันธ์ของสองกลุ่มคนดังกล่าวจะอยู่ในลักษณะของผู้ใช้อำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจ ที่ไพร่ ทาส ชาวบ้านทั่วไป ต้องเคารพยำเกรง เชื่อฟังผู้ปกครอง อันได้แก่ เจ้าเมือง เชื้อพระวงศ์ ขุนนาง ซึ่งจะอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองทั้งหมด ดังนั้นลักษณะเจี้ยก้อมที่สะท้อนให้เห็นการปกครองในยุคจารีต จะมีรูปแบบการเล่าเรื่องผ่านตัวละครที่มีสถานะภาพ 2 ลำดับชั้นในสังคมคือผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ผ่านตัวละครที่เป็นเจ้าพระยากับชาวบ้าน ซึ่งการปกครองของล้านนาในยุคจารีตที่ยังมีการปกครองแบบอาณาจักรแว่นแคว้น ที่เจ้าผู้ครองนครมีอำนาจในการปกครองทั้งหมด แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางการเมืองการปกครองที่เป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันมีเจ้าพระยาหรือเจ้าเมืองมีอำนาจสูงสุดในดินแดนนั้น อย่างเช่นเรื่อง คนง่าวเป็นพระยาเจ้าเมือง, เสียงเหมี้ยงคำพระยา หรือเรื่องราวที่เหนือธรรมชาติโดยมีเจ้าพระยาเป็นผู้ตัดสินเรื่องราวต่างๆ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า เจี้ยก้อม ที่เป็นสะท้อนการเมืองการปกครองในยุคจารีต จะมีลักษณะตัวละครที่มีองค์ประกอบโครงสร้างทางการเมือง ได้แก่ ชั้นผู้ปกครองคือ เจ้าพระยา และมีชั้นผู้ถูกปกครองเป็นตัวละครหลัก หรือมักจะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการตัดสินคดีความหรือเรื่องราวต่างๆ ที่ไม่คนธรรมดาทั่วไปไม่สามารถตัดสินได้จึงต้องมีเจ้าเมืองหรือเจ้าพระยาเป็นผู้ตัดสิน ลักษณะดังกล่าวทำให้เห็นถึงรูปแบบการเมืองการปกครองของล้านนาในยุคจารีต ที่มีอำนาจในการปกครองตนเอง

สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์ (2525) ได้ทำการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านล้านนา โดยได้กล่าวถึง เจี้ยก้อมเรื่อง “เสียงเหมี้ยงคำพญา” ไว้ว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ อันมีเรื่องของทรัพย์สินและข้าสาวเข้ามาเกี่ยวพันด้วย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าเมืองที่ชาวบ้านต้องมีความรู้สึกเคารพ เกรงกลัวเจ้าเมืองเป็นอย่างมาก ต้องน้อมรับคำสั่งทุกประการ (สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์, 2525)

เจี้ยก้อมกับการปกครองในยุคปฏิรูปการปกครอง

ยุคปฏิรูปการปกครอง เป็นยุคที่ล้านนาได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาลสยาม โดยรัฐบาลสยามได้ส่งคนมาควบคุมการปกครองของล้านนา ซึ่งกลุ่มคนที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลสยามได้แก่ นายอำเภอ ปลัด ตำรวจ ครู ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น และนอกจากนี้ยังได้มีการเดินทางติดต่อระหว่างล้านนากับสยามอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการปฏิรูปทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดสำนึกความเป็นชาติร่วมกัน ลักษณะเจี้ยก้อมที่สะท้อนให้เห็นถึงล้านนาในยุคปฏิรูปการปกครองจึงมีตัวละครที่แสดงถึงการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองของสยาม เช่น ตำรวจ นายอำเภอ ปลัด ผู้ใหญ่บ้าน อันเป็นตัวแทนของรัฐส่วนกลางที่เข้ามามีอำนาจทางการเมืองการปกครองในล้านนาแทนลักษณะการปกครองแบบเดิมที่เคยมีมา อย่างเช่นเรื่อง ผู้ใหญ่บ้าน

ยอง, ไปประชุมสาย, คัดเลือกผู้ใหญ่บ้านยาง, หัวโน, สารวัตรกำนันกับปลัดอำเภอ ฯลฯ เป็นต้น หรือลักษณะของเจี้ยก้อมที่มีลักษณะเนื้อหาที่เกี่ยวกับการนำเอาภาษาไทยเข้ามาใช้ในล้านนา โดยหลังจากที่มีการปฏิรูปการปกครองและได้มีการปฏิรูปทางการศึกษาในล้านนาแล้ว ภาษาไทยภาคกลางจึงถูกนำมาใช้เป็นภาษาราชการ การติดต่อสื่อสารกับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือการเรียนในโรงเรียนจึงต้องใช้ภาษาไทยกลาง แทนภาษาเหนือหรือภาษาล้านนาที่เคยใช้มา การเล่าเจี้ยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ “กำไทย” หรือ “ภาษาไทย” จึงมีอยู่หลายเรื่อง เช่นเรื่อง สาวเหนือ, ตูเจ้าเมืองกับตุเจ้าไทย, คนได้บู้คำเหนือ, เพ้อคำไทย, อุบรูเรื่อง ฯลฯ เป็นต้น

2. การโต้กลับของชนชั้นผู้ถูกปกครองผ่าน “เจี้ยก้อม”

อาณาจักรล้านนาภายใต้การปกครองทั้ง 2 ยุค คือยุคจารีตหรือยุคก่อนการปฏิรูปการปกครองและยุคปฏิรูปการปกครองที่สะท้อนออกมาในการเล่าเจี้ยก้อม แสดงให้เห็นถึงนัยยะทางการเมืองที่แฝงอยู่ในการเล่าเจี้ยก้อมในลักษณะของการ ต่อสู้ ขัดขืน หรือตอบโต้จากกลุ่มชนชั้นผู้ได้รับการปกครอง โดยการเล่าเจี้ยก้อม ให้เป็นเรื่องตลก ขบขัน สัปดน สองแง่สองง่าม และเป็นตลกร้ายที่แฝงให้เห็นถึงรูปแบบการเมืองการปกครองในยุคนั้น ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง เสี้ยมเหมี้ยงคำพระยา

ตัวอย่าง เสี้ยมเหมี้ยงคำพระยา

เสี้ยมเหมี้ยงเดิมที่เป็นหละอ่อนขี้จุ ชอบบุงขาวบ้านเพิ่น วันหนึ่งมีคนเอาหม้อขาง (กระทะ) ควบห้วมา พ่อชายคนนั้นคือว่า

“วันนี้หยังบ่จุ” (วันนี้ทำไมไม่โกหก)

เสี้ยมเหมี้ยงก็ตอบว่า “บ่จุเทื่อ เปนจะไต่บู้ตะวันออกสองแแก่น”

ชายคนนั้นนึกว่าแท้คี่เหยงหน้าขึ้น (เงยหน้า) หม้อขางก็ตกแตก

ต่อมามีพ่อค้าหาบเหมี้ยงไพชาย พอไฟถึงริมแม่น้ำคี่ถามเสี้ยมเหมี้ยง

“น้ำหนี่ข้ามได้ก่อ”

เสี้ยมเหมี้ยงตอบว่า

“ข้ามบ่ได้ คอนข้ามได้ (ถ้าข้ามได้) ข้าจะรับเปนคนหาบเหมี้ยงหื้อ ถ้าข้ามบ่ได้ต้องเสี้ยมเหมี้ยงหื้อข้าหาบ”

พ่อค้าเหมี้ยงคี่เทียมข้ามน้ำไฟ เสี้ยมเหมี้ยงเอิ้นว่า

“ข้ามบ่ได้ๆ ถ้าข้ามต้องก้าวข้ามไฟ”

พ่อค้าเหมี้ยงมันค้าน คี่เลยต้องยกเหมี้ยงหื้อ เลยได้ชื่อว่าเสี้ยมเหมี้ยงตั้งแต่นั้นมา

ความฉลาดของเสี้ยมเหมี้ยงรู้ถึงหุเจ้าพระยา ๆ คี่ขี่ม้ามาอยากใคร่หันเสี้ยมเหมี้ยง พอรู้ว่าปะเสี้ยมเหมี้ยง เจ้าพระยาคี่อู้ว่า

“มึงลองจุคุดลอล”

“ไหว้สาเจ้าพระยา จะไฟจุได้ไคเจ้าพระยาอยู่บนหลังม้า ถ้าจะหื้อข้าจุต้องลงม้ามามาเพร่ จึงจะจะได้”

เจ้าพระยาคี่วิตลงจากมา (กระโดดลงจากม้า)

เสี้ยมเหมี้ยงคี่ตอบว่า

“หั่นล่อ จูพระยาหลงจากม้ามาหั่นล่อ”
 เจ้าพระยาเค็เลยหื้อเสียงเหมี้ยงเข้าไปอยู่ในวังทวย วันหนึ่งเจ้าพระยาสั่งเสียงเหมี้ยงว่า
 “หื้อลูกก่อนกามาก่อนไก่”
 เจ้าพระยารอเสียงเหมี้ยงจนพอพวย เสียงเหมี้ยงกินข้าววายค้ำกำร้างกำกามา เอาไก่
 แปล (ไพล) กัน เจ้าพระยาถามว่า
 “มาหยังขวยแท้ขวยว่า”
 “คืมาก่อนไก่อ่อนกานีล่อ”
 เจ้าพระยาว่าหยังปได้ “โสะ.....อันคืฆ่าร้างหื้อมันกินๆ จนเสียงเน่อ”
 เจ้าพระยาเซ (บังคับ) หื้อเสียงเหมี้ยงกินขึ้นร้าง เสียงเหมี้ยงคืกินหมด แหมวันเสียง
 เหมี้ยงไฟเซาเซ่ร้างมาตำแปนดินสอ แล้วเอามาถวายพระยาเจ้าเมือง ๆ ถามว่า
 “เขียนหยังใด”
 “ต้องชูปน้ำลายก่อน ค่อยเขียน”
 เจ้าพระยาเค็เอาชูปน้ำลายเขียน เสียงเหมี้ยงหันคืว่า
 “ไหว้สาเจ้าพระยา เจ้าพระยากินขี้ร้างล่ำก่อ”
 “โหะ.... บ่เยยะ - แม่ ไผมึงออกบ้านออกเมืองไฟ ถ้าแผ่นดินปลิ้นทางลุ่มแปนทางบน
 มึงค่อยปึกมาหาฏ”
 ที่นั้พอถึงเดือน 8 เดือน 9 เขาไถไรไถนากัน เสียงเหมี้ยงก็กลับมาหาพระยาเจ้าเมือง ๆ
 คืว่า
 “มึงมาหาหยังไ้อ้เสียงเหมี้ยง”
 “บ่าเตี้ยวันี้ แผ่นดินปลิ้นทางลุ่มแปนทางบนแล้ว เขาไถไรไถนากัน”
 เจ้าพระยาเค็เลยค่าน (แพ้)
 แหมวันเจ้าพระยาบอกหื้อเสียงเหมี้ยงไฟเอายอดผ้ามา เสียงเหมี้ยงเอายอดดอกฝ้ายมา
 เจ้าพระยาเค็ว่า
 “ยอดผ้าอะหยังอี”
 “คืเพิ่นเอายอดนี้ไฟทอแปนผ้า”
 เจ้าพระยาเค็ยอมค่าน (แพ้) ละบอกหื้อเสียงเหมี้ยงไฟสานก้วยใหญ่ๆ มา แหม 2-3 วัน
 เสียงเหมี้ยงคืมาเฝ้าเจ้าพระยา ๆ ก็ถามว่า
 “ไ้อ้เสียงเหมี้ยง มีไหนดก้วย”
 “ไหว้สาเจ้าพระยา ก้วยมันเข้าประตูเวียงปได้ เจ้าพระยาบอกหื้อเอาใหญ่ๆ ลู”
 “โอ.....เอาหน้อยๆ ก่า”
 เสียงเหมี้ยงคืพลิกไฟ แหม 2-3 วัน คืมาเฝ้าเจ้าพระยา ๆ ถามหาก้วยที่สาน เสียงเหมิ
 ยงคืจักก้วยออกถุงเลื้อมา เจ้าพระยาเค็ว่า
 “ไหนดก้วย”
 “เนี้ยะ”
 “โอ....ไอนี้มันบักซื้อไปซื้อ” (ซื้อจริงๆ)

หลังจากนั้นเจ้าพระยาครีรู้ว่เสียงเหมี้ยงรู้จักเอาตัวรอด แต่ย้งใคร่ลองปัญญาเสียงเหมี้ยง บังเอิญมีหญิงหม้ายคนหนึ่งอาสาจะลองภูมิปัญญาของเสียงเหมี้ยง นางจึงรับอาสาพระยาเจ้าเมือง แล้วนางก็เอาดใส่ขวดกะว่าจะเอาไฟหื้อเสียงเหมี้ยงดม ระหว่างทางที่เดินไพนั้นปะเสียงเหมี้ยง (เจอเสียงเหมี้ยง) กำลังเยะสวนอยู่ แต่บู้จักเสียงเหมี้ยงและบู้ว่าบ้านของเสียงเหมี้ยงไฟทางใด คีถามเสียงเหมี้ยงว่

“อ้าย ๆ บ้านเสียงเหมี้ยงไฟทางใด”

เสียงเหมี้ยงตอบ “เยะหยักกับมัน บอกข้าก่อนทอะ”

“เขาว่เสียงเหมี้ยงมันหลวักนั้ (ฉลาดนั้) ข้าดใส่ขวดมาจะไฟจู้ (หลอก) มันดม”

“เออ.....ตดมมันก็เหยไฟหมดแล้วว่บ่า ลองเปิดดมฝ่อล่อ” (ลองเปิดดมดูสิ)

หญิงหม้ายบ่ทันคิดคีเปิดขวดตดมดู แล้วทำหน้าเหย ๆ อู้ว่

“เหม้นอยู่ล่ออ้าย” (ย้งเหม้นอยู่นี่)

เสียงเหมี้ยงคีเลยว่ “เออ.... ข้าหนีแหละ เสียงเหมี้ยงละ”

แหมเทื่อนี้เจ้าพระยาบอกหื้อเสียงเหมี้ยงเอาควายน้อยมาวังแข่งกับควายเจ้าพระยา เสียงเหมี้ยงคีเอาควายน้อยที่ไล่ทวยดูดมแม่มันมา พอเอามาแข่ง เสียงเหมี้ยงหันควายเจ้าพระยาเปนควายผู้ คีชุยควายน้อยหื้อล่นไฟดูดทำควายผู้แทนดูดมควายแม่ พอควายน้อยล่นดูดทำ ควายผู้ล่นหนี เสียงเหมี้ยงคีเลยว่

“ควายเจ้าพระยาค้านแล้ว (แพ้แล้ว) เพราะควายผู้ล่นหนีควายน้อย”

เจ้าพระยาคีเลยต้องยอมค่านเสียงเหมี้ยง

วันรุ่งขึ้นมีแขกบ้านแขกเมืองมาจะขอทวยปัญหา ถ้าเจ้าพระยาค้านคีจะต้องเสียบ้านเสียเมือง เจ้าพระยาคีคิดว่าบ่มีไผ่หลวักแหลมเท่าเสียงเหมี้ยง เจ้าพระยาคีเลยร้องเสียงเหมี้ยงมาช่วยทวยปัญหา แล้วก็รับปากว่ถ้าเสียงเหมี้ยงทวยปัญหาชนะ จะเอาอะหย้งเจ้าพระยาคีจะหื้อ ที่นี้พอแก้ปัญหาละจึ เสียงเหมี้ยงคีขอแผ่นดินเท่าแมวคืนตาย พระยาคียอม เสียงเหมี้ยงคีเอาแมวมาตัวนี้ แล้วไล่ตีแมว ๆ ล่นถึงไหนก็วัดถึงนั้น พอเสียงเหมี้ยงตีแมวตายคีวัดได้แผ่นดินเกิงเมือง

มีวันนึ่งข้าเล็ก (ข้าศึก) ยกทัพมา เจ้าพระยาคีล้งหื้อเตรียมตัวออกไพร่ทัพข้าเล็ก เจ้าพระยาล้งเสียงเหมี้ยงว่ หื้อหื้อข้าวไฟทวย เสียงเหมี้ยงคีไฟเอาไก่มาตัวนึ่ง หลกขนไก่ออกหมดแล้วเอาขม้นลูป เอาตองมาลนไฟหื้อไก่ดิบ พอไฟทักกับเจ้าพระยากลางทางย่างกินเข้าทอนเสียงเหมี้ยงก็เทไก ๆ คีล่นทิงเปนเข้าป่าเหยะ เสียงเหมี้ยงคีเลยบอกเจ้าพระยาว่

“โหะ.....ไก่อกเปนดินย่อยหมด จะใดมาเปนจื่อ”

เจ้าพระยาเมืองหันเปนกลางบ่คีบอกหื้อเสียงเหมี้ยงพลิกไฟเฝ้าฝ่อคอยแม่พระยา และล้งว่

“หื้อคิงไฟฝ่อไฟคอย (ดูแล) นกหนูว่หย้งใด หื้อคิงทำตามหย้งอัน”

เสียงเหมี้ยงคีไฟอยู่ทวยแม่พระยา พอเดกมานกกระปูดมันร้อง

“ปืดๆๆๆๆๆๆ”

เสียงเหมียงค์ปืดผ้าเหมียเจ้าพระยา แหมล็กกำหนดมันร้อง

“จู้ๆๆๆๆๆๆ”

เสียงเหมียงค์เอาอันนั้นเข้าจู้ คำเดียวนกเค้ามาร้อง

“จบแก้วดๆๆๆๆๆ”

penว่าเสียงเหมียงนอนทวยเหมียเจ้าพระยาเรียบร้อย วันพริกเจ้าพระยาพริกมา เมียเจ้าพระยาค้อส่อหือฟัง เจ้าพระยาโกรธ ถามเสียงเหมียง ๆ ปฏิเสธก็เลยกวาด -วย เสียงเหมียงรู้ตัวฟังลาบร้าเอาโหมะ -วยไว้ ทีนี้เจ้าพระยามากดมันค้อเอาหือผ่อ เจ้าพระยาค้อเลยเอาผิดเสียงเหมียงบได้ เมื่อแลงมาเสียงเหมียงไปเอาหยาหือม้า ค้อเลยจ้อยขึ้นว่า

“อะล็กจิกจ้อย บมีร่าปล้าสร้อย เสียงเหมียงตายละๆๆ”

เจ้าพระยาได้ยินค้อถามว่า

“เสียงเหมียง คิงว่าหย่งนะ”

“ข้าเจ้าว่า อะล็กจิกจ้อย บมีหญ่าหนองน้อย ม้าเจ้าพระยาค้อตายละ”

เจ้าพระยารู้ว่าเสียงเหมียงเอาตัวรอดค้อเลยไล่เสียงเหมียง

“ไฟ ไ้เสียงเหมียง คิงไฟอยู่ไกลๆ ฮา ลัก 7 เซ่น ตูบ” (7 เท้า)

เสียงเหมียงมันค้อวัดตั้งแต่ตีนค้นได้ออกไฟ 7 เซ่น ละค้อแบ่งตูบหน้อยทีนั้น บ่เมินบ่แนนเสียงเหมียงค์เข้ามาหาเจ้าพระยา ชวนเจ้าพระยาไฟแอ้วบ้าน เสียงเหมียงอวดว่า

“บ้านมันเอาเหล็กเอาทองมาแปง เสาเปนเหล็กมุงทอง ถ้าเจ้าพระยาไฟแอ้วจะได้ไหวไฟวไฟ”

เจ้าพระยาค้อไฟผ่อบ้านเสียงเหมียง หันบ่เหมือนที่อวดค้อว่า

“โหะ...มิงมาจุกู ไหนมิงว่าจะได้ไหวไฟวไฟ ไหนมิงมุงเหล็กมุงทอง”

เสียงเหมียงค์แก้วว่า

“เจ้าพระยาค้อเอามือแหวกคามาหันล่อ ค้อไหวกะ ละมาบ้านค้อว่าฝาบ่านนี้ล่อ เสาค้อเสาเหล็ก (ต้นขี้เหล็ก) มุงค้อมุงทอง (ต้นเค้าทอง = ต้นทองหลวง) ผมค้อว่าถูกละล่อ”

“ไ้เสียงเหมียง คูหยังมาไค้ไ้”

“ขี้ค้อค้อ”

เจ้าพระยาค้อไล่ตูบเสียงเหมียง ๆ กำไม้บับเจ้าพระยา

“โหะ...คิงบับฮายะหยัง”

“ค้อเจ้าพระยาบขี้บ่ตายลู่ เยี่ยวทวย ข้าเจ้าค้อบุน่ากะ”

เจ้าพระยาเคียด ลั่งหือทหารเอาเสียงเหมียงไล่ขวง (กรง) มัดไว้ที่เค้าไม้ริมน้ำ แหม 7 วันจะไฟปล้าไม้หือเสียงเหมียงจมน้ำตาย พอเสียงเหมียงโดนยบอยู่ขวง ค้อเอ็นว่า

“บ่ใคร่เปน ข้าบ่ใคร่เปน”

เอ็นอยู่หลายวัน พอติมีพ่อค้าสะเภากายมาได้ยิน ค้อถามเสียงเหมียง ๆ ค้อลือกว่า

“เขาจะเอาข้าเปนเจ้าเมือง ข้าบ่ใคร่เปน”

พ่อค้าสะเภาได้ยินหยั่งอัน ก็เลยถามแลกสะเภากับเสียงเหมียง ๆ ค้อตกลง แหม 7 วันมาเสมาอำมาตย์มาปล้าไม้ กลายเป็นพ่อค้าสะเภาจมน้ำตาย

อยู่มาหมบเมิน เลี้ยงเหมี้ยงมาเฝ้าเจ้าพระยาเอาผ้าเอาครว (สิ่งของ) มาทือพ่อพระยา
แล้วเล่าว่าไฟเมืองบาดาลม่วน อัจฉินเจ้าพระยาไคไฟ คีหือเสนาอำมาตย์ยบไล่ช่วงไว้ที่ปลายไม้
7 วัน ต่อมาคิฟั่นไม้ เจ้าพระยาคีตคน้ำตาย เลี้ยงเหมี้ยงคิเลยได้ครองเมืองแทนเจ้าพระยา
(หทัยวรรณ ไชยะกุล, 2539, หน้า 550)

เรื่องเลี้ยงเหมี้ยงคำพระยา เลี้ยงเหมี้ยงคือตัวแทนของชนชั้นใต้การปกครองอันหมายถึงชาวบ้าน
ไพร่ หรือราษฎรทั่วไป ที่อยู่ภายใต้การปกครองของชนชั้นปกครอง อันหมายถึง สถาบันกษัตริย์หรือขุนนาง
บุคลิกของเลี้ยงเหมี้ยง คือคนฉลาด มีเล่ห์เหลี่ยม และสามารถไขว่คว้าปัญหาแก้ไขปัญหาหรือแก้ไข
สถานการณ์จากคำสั่งของเจ้าพระยาได้

เจ้าพระยา เป็นชนชั้นผู้ปกครอง แต่กลับถูกทำให้เป็นตัวละครที่ถูกเลี้ยงเหมี้ยงหลอกแล้วหลอกอีก
ทั้งกินขี้แรง และถูกเลี้ยงเหมี้ยงหลอกเอาเมืองไปครองได้

เลี้ยงเหมี้ยงคำพระยา เป็นการพยายามถ่ายทอดให้เห็นว่า เจ้าพระยาเป็นตัวละครที่ต้องการ
เอาชนะ ใช้อำนาจ ความโมโห โทสะ แต่กลับถูกชาวบ้านธรรมดาอย่างเลี้ยงเหมี้ยง ที่เป็นผู้ฉลาด หลักแหลม
(แม้ว่าจะเป็นฉลาดแกมโกงและใช้เล่ห์เพทุบายก็ตาม) หลอกล่อจนกลายเป็นตัวตลก ซึ่งการทำให้กลายเป็น
ตัวตลกหมายถึงว่าอำนาจที่มื้นั้นก็จะหมดลงไปด้วย และอาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่ฉลาดก็สามารถใช้ความฉลาด
ของตนขึ้นมาเป็นเจ้าพระยาได้ เช่นเดียวกับเจี้ยก้อมเรื่อง คนงั่วได้เป็นพระยาเมือง, หน้อยกระต่าย, แอบอี
รอกและพระยาเจ้าเมือง-ววยยาว เป็นต้น

ในยุคของการปฏิรูปการปกครอง ลักษณะเนื้อหาของเจี้ยก้อมที่มีการเล่ากันในหมู่ชาวบ้าน จะมี
ลักษณะที่แตกต่างออกไปจากในยุคจารีต แต่การตอบโต้เชิงอำนาจที่มีต่อตัวแทนของภาครัฐส่วนกลางยัง
แฝงนัยยะให้เห็น ดังเช่นเจี้ยก้อมเรื่อง “หัวโน” ที่มีตัวแทนของรัฐสมัย อย่างเช่น นายอำเภอ ดังนี้

เรื่อง หัวโน

คนขับรถคนนั่งเล่นการพนันเก่ง เทื่อนี้ (ครั้งหนึ่ง) นายอำเภอบ้านนอกมีการประกาศ
รับสมัครคนขับรถประจำตำแหน่งนายอำเภอ นักพนันคนนั้นคิโพลสมัครทวย ปรากฏว่าได้เป
นคนขับรถและอยู่กับนายอำเภอ

ต่อมา 2-3 เดือน นายอำเภอจะไพประชุมต่างจังหวัด คนขับรถคิทำหน้าที่ขับรถไพ
เมื่อนายอำเภอนอนโรงแรมชั้นหนึ่ง เขาคินอนที่เดียวกัน นายอำเภอสั่งอาหารเข้าอย่างดีมา
กิน คนขับรถนักพนันคิสั่งอย่างนั้น นายอำเภอคิคิดในใจว่า

“เออ หมอนี้มันบ่ได้ความ ขับรถได้เดือนละพัน สองพัน นอนเท่านั้นนายอำเภอ กินเท่านั้น
นายอำเภอ มันถ้าจะบ่ไหว มันถ้าจะไพบ่รอด”

นายอำเภอจึงร้องคนขับรถมาสั่งสอน

“เธอจะไพทำตัวเหมือนเปนนายอำเภอจะอับได้น่า เพราะรายได้ของเธอมันน้อย จะ
กินเหมือนนายอำเภอ นอนเหมือนนายอำเภอบ่ได้”

คนขับรถบอกว่า

“นายอำเภอบ่ถ้าห้วงผม บางเดือนผมอาจจะได้นักกว่านายอำเภอคิได้ นายอำเภอบ่
รู้ะหยัง”

“คือคนขับรถก็หั่นกันอยู่ เดือนพันปลายสองพัน ทั้งเบี้ยเลี้ยง ไฟได้กับอะหยัง”
 “โธะ.....นายอำเภอ ผมบิใช่แบบนั้น พอเลิกขับรถ ผมก็ไปเล่นการพนันห่วย”
 “เอ.....เพื่อนเล่นเพื่อนเสีย มันเล่นมันได้ ใครรู้แท้” (คนอื่นเล่นเขาก็เสีย แกล่นแกลได้
 อยากรู้จริง)
 “เอาจะอ้อ ถ้านายอำเภอใครรู้ วันพรุกเก้าโมงเมื่อเช้า หัวหน้าอำเภอจะโน นายอำเภอ
 จะเชือก่อ”
 “บ่เชื่อ”
 “พนันกันปะ มะใส่กันคนละ 200 ถ้าหัวหน้าอำเภอโน นายอำเภอต้องเสียหื้อผม 200
 ถ้าบโน ผมเสียหื้อนายอำเภอ 200”
 วันรุ่งขึ้นนายอำเภอตื่นขึ้นแล้วก็คลับหัวตัวเอง พลังนึกในใจ “เอ...มันบโนหนี้” จึงร้อง
 คนขับรถ (เรียกคนขับรถ)
 “นี่.....เธอว่าหัวหน้าจะโน บโนเท้าป่าเดียว” (ยังไม่โนจนเดี๋ยวนี)
 “โนเก่า”
 “บโน”
 คนขับรถเถียงจนนายอำเภอรำคาญ อู้ว่า
 “โธ้ย...ถ้ามโนคือรู้เก่า”
 “มันโนละนา”
 นายอำเภอว่า “ซวามผ่อก่า” (คลำดูสิ)
 “โอ....ผมยอมเสีย วันนี้พลาดไฟ เสียนายอำเภอ 200”
 นายอำเภอตัดบทว่า
 “โอ....เสียตายตั้งคัมมัน เอาเลยคืนหื้อเหีย 200”
 “บอกว่าเอาไฟ พนันเปนพนัน ผมนี้สปอร์ตพอ นักเลงพอ วันนี้ผมได้นักเหลือ
 นายอำเภอก่อน”
 “ได้กับหยัง” (ได้เพราะอะไร)
 “เพราะผมไปพนันกับคนที่นอนโรงแรมพูน”
 “พนันว่าจะใด” (พนันว่ายังไง)
 “สุ่ม่อน่อ วันพรุกเก้าโมงนา นายอำเภอจะร้องฮาไฟหุบหัว เขาบ่เชื่อติบ่เชื่อตาย คี
 เลยพนันกันไว้ 4 คนทวยกัน คนละ 100 ผมแบ่งหื้อนายอำเภอ 200 ผมได้ 200 หัว
 นายอำเภอคิได้หุบ” (ไปพนันว่าพรุ่งนี้เก้าโมง นายอำเภอจะเรียกไปจับหัว พวกนั้นไม่เชื่อ ก็
 เลยพนันกันทั้ง 4 คน ๆ ละ 100 ผมแบ่งให้นายอำเภอ 200 ผมได้ 200 แถมยังได้จับหัว
 นายอำเภอด้วย)

(หทัยวรรณ ไชยะกุล, 2539, หน้า 525)

จากเรื่องหัวโน แสดงให้เห็นถึงการตอบกลับของชนชั้นชาวบ้านที่มีต่อ ข้าราชการที่เป็นตัวแทน
 ของภาครัฐ ในเรื่องคือนายอำเภอ ที่สามารถใช้เล่ห์เหลี่ยมสามารถชนะพนันกับเพื่อนได้ และยังได้จับหัว

นายอำเภอ ที่เป็นเจ้านาย เป็นตัวแทนภาครัฐ อันหมายถึงผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง ฐานะทางสังคม ได้อีกด้วย

ในเรื่องนายอำเภอถูกทำให้เป็นบุคคลที่มองคนจากฐานะภายนอก โดยมองว่า คนชั้นวรรณะที่ต่ำต้อยกว่า รายได้น้อยกว่า ไม่ควรที่จะทำตัวดีเสมอปลดอำเภอ เช่น กินอาหารร่วมกัน พักโรงแรมที่เดียวกัน แต่แล้วอำเภอก็พ่ายแพ้ต่อสติปัญญา เล่ห์เหลี่ยม ของคนชั้นวรรณะที่แม้ว่าจะพ่ายแพ้ให้นายอำเภอแต่กลับชนะพยานของเพื่อนที่ได้เงินมากกว่า อีกทั้งยังได้จับหัวนายอำเภอที่ถือเป็นเจ้านายของตนได้อีกด้วย

การโต้กลับของชนชั้นใต้การปกครองผ่านเจี้ยก้อม ที่เล่าผ่านเรื่องราวที่ทำให้เป็นเรื่องตลก ขบขัน น่าขบขันหัวเราะ แต่แฝงนัยยะของการต่อสู้ทางการเมืองการปกครองที่มีต่อชนชั้นผู้ปกครอง โดยตัวละครที่เป็นชนชั้นผู้ปกครองได้ถูกนำเสนอผ่านนัยยะของการเป็นมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความไม่ทันคนและไม่ฉลาด ซึ่งไม่แตกต่างไปจากคนทั่วไป ลักษณะเจี้ยก้อมที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าพระยาหรือตัวแทนของภาครัฐ ดังที่ได้ยกตัวอย่างไป จึงกลายเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงการตอบโต้ของผู้อยู่ใต้การปกครองที่มีต่อการเมืองการปกครองของล้านนาในยุคนี้ๆ เจี้ยก้อมในลักษณะนี้ยังได้แก่เรื่อง ตำรวจโดนคนเฒ่าดัม (ตำรวจโดนคนแก่หลอก), ไปประชุมสาย เป็นต้น

อุดมการณ์รัฐชาติกับการตอบโต้ความเป็นอื่นในล้านนา

การปฏิรูปการปกครองของสยามที่มีต่ออาณาจักรล้านนา ผ่านกลไกต่างๆ ที่รัฐบาลสยามใช้เป็นรูปแบบหนึ่งของการผนึกรวมให้เกิดเป็นสำนึกของความเป็นรัฐชาติ เพื่อสร้างความเป็นพวกเดียวกัน เครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งคือ ภาษา

อาณาจักรล้านนา มีภาษาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ภาษาพูด เรียกว่า “คำเมือง” ภาษาเขียน เรียกว่า “ตัวเมือง” เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองและการที่ส่วนกลางเข้ามาจัดการศึกษาในระดับโรงเรียน เพื่อปลูกฝังความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ผ่านระบบการศึกษาช่วงทศวรรษ 2440 เป็นต้นมา จึงเป็นช่วงที่สยามได้ปรับปรุงและขยายงานด้านการศึกษา เพื่อใช้การศึกษาเป็นเครื่องช่วยสร้างความเป็นเอกภาพของชาติไทยในส่วนภูมิภาค

การเข้ามาจัดการศึกษาในเชียงใหม่ของส่วนกลางในระยะแรก ส่วนกลางได้มีการสนับสนุนให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในด้านการสอนการศึกษาแบบใหม่ในโรงเรียนให้แก่ประชาชน เน้นการเรียนแบบแผนในภาษาไทยเป็นหลัก การดำเนินการสอนระยะแรก ยังไม่มีแบบแผนที่ชัดเจนตามหลักสูตรการศึกษาที่รัฐกำหนด จนกระทั่งในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 คือ ในปี พ.ศ.2453 กระทรวงธรรมการได้สนับสนุนให้ฝึกอบรมฆราวาสและพระสงฆ์ในมณฑลพายัพ และเมืองเชียงใหม่ เพื่อทำการสอนในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนวัดต่างๆ และได้มีการขยายการศึกษาให้เพิ่มจำนวนโรงเรียนในทุกเขตอำเภอ โดยให้ใช้สถานที่ที่วัดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในเขตอำเภอนั้นๆ การที่ส่วนกลางเข้ามาจัดการปฏิรูปองค์การสงฆ์ และจัดระบบการศึกษาแบบใหม่ รวมทั้งได้โรงเรียนของมิชชันนารีเป็นพันธมิตร ได้ส่งผลให้เชียงใหม่เกิดการขยายตัวของชนกลุ่มใหม่ที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่ ได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาแบบใหม่ซึ่งได้รับการตีความใหม่โดยอิงกับความคิดชาตินิยมกระแสหลักอย่างมาก ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเหล่านี้ย่อมส่งผลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีคิด พฤติกรรม และระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมเชียงใหม่

เมื่อในเชียงใหม่หรือสังคมล้านนา ได้มีกลุ่มคนต่างถิ่น ซึ่งมีภาษาพูดที่แตกต่างไปจากตน ในขณะนั้นเรียกว่า “คำไทย” หรือภาษาไทย คนล้านนาจึงเรียกคนที่มาจากกรุงเทพฯ “คนไทย” หรือ “คนใต้” อัน

แสดงถึงคนที่ไม่ใช่คนเหนือ เป็นคนที่พูดภาษาไทยภาคกลาง และไม่รู้ภาษาเหนือ ตัวอย่างเรื่อง คนไทยใต้บรูคำเหนือ

คนไทยใต้บรูคำเหนือ

มีคนไทยใต้ (คนภาคกลาง) คนหนึ่งมีเพื่อนเป็นชาวเหนือ อยากอุ้สาวเหนือจึงถามเพื่อนว่า

“คำว่าสวยงาม เมืองเหนือพูดว่าอะไร”
เพื่อนคนเมืองอยากแกล้งจึงบอกว่า “สิ่งทึง”
วันหนึ่งคนไทยใต้ก็ไปแอ้วสาว พอขึ้นไพบ้านสาวก็ทักว่า
“น้องนี่สิ่งทึง”
สาวได้ยินก็เคียด (โกรธ) บิดหน้าหนี
คนไทยจึงว่า “บ่ต้องมาทำอาย”
สาวจึงตอบไพบั้นที่

“อ้ายนะกะสิ่งทึง”
คนใต้เลยตอบว่า “ไม่ต้องมายอมผม”

(หทัยวรรณ ไชยะกุล, 2539, หน้า 532)

เรื่อง คนไทยใต้บรูคำเหนือ แสดงให้เห็นถึงการทำให้คนไทยหรือคนกรุงเทพฯ กลายเป็นตัวตกถูกคนล้านนาหรือคนเหนือหลอก ให้ใช้คำที่ไม่สุภาพไปจีบหญิงสาว แม้จะโดนตำหนิกลับมาก็ไม่ทราบความหมาย ลักษณะของเจ็ยก้อมดังกล่าว เป็นการโต้กลับของคนล้านนาที่มีต่อคนสยามที่เข้ามามีบทบาทในสังคมล้านนา นับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา การที่มีการใช้ภาษาไทยกลางแทนการใช้คำเมือง ทำให้ภาษากลายเป็นตัวแบ่งสถานะของคนในสังคม คนที่พูดภาษาไทยกลาง ถูกมองว่าเป็นคนอื่นในสังคมล้านนา ไม่ใช่คนเมือง พูดภาษาเมืองไม่ได้ จึงมักจะถูกล้อเลียนเสมอ

เรื่อง เท่อคำไทย

จันตาเป็นสาวเหนือที่ไปเยี่ยะการที่กรุงเทพฯ นัยว่าเป็นที่มาของรายได้จากบางอย่างที่เป็นเงินนั๊ก (เงินมาก) บ่เมินจันตาก็พลิกมา (กลับมา) เยี่ยมบ้านพร้อมสืสันบนไบหน้า และเครื่องแต่งกาย ทั้งความร่ำรวย แต่ที่คนอื่นทวยบ่ทัน (ตามไม่ทัน) ก็คือ จันตาอุ้ภาษาไทยกลางโดยบรูคำเมืองเลย (พูดแต่ภาษาไทยกลางโดยไม่พูดคำเมืองเลย)

วันสุดท้ายก่อนที่จันตาจะเมือกรุงเทพฯ (กลับ) ไพบากินตามเดิมนั้น จันตาก็ไปซื้อของในภาค (ตลาด) เอาไปฝากเพื่อนร่วมอาชีพของเธอ แล้วก็ได้ปะกับแม่ค้าในภาคที่เป้นเพื่อนเก่าจึงอุ้กันว่า

“อี่จัน มึงไปอยู่กรุงเทพฯ แต่งตัวงามแท้่นอ”

จันตาจีบปากตอบไปอย่างภาคภูมิว่า

“อู๊ย ใคร ๆ ไปอยู่กรุงเทพฯ มืงานทำได้เงินดึๆ ก็ต้องแต่งตัวสวยอย่างนี้กันทั้งนั้นแหละ”

สองคนอุ้งกันขัดเมิน (นานมาก) เพื่อนแม่ค้าสังเกตว่าจันต่าบ่ยอมอุ้ก้าเมืองเลย จึงอุ้วว่า
 “มึงไผอยู่กรุงเทพฯ บ่เมิน มึงลืมหืมหัดแล้วคา คุบ่หันมึงอุ้ก้าเมืองเลย”
 จันต่านิวหน้าตอบว่า “แหม ใคร ๆ ที่นั่นเค้าพูดอย่างนี้กันทั้งนั้นนี่นา ฉันทูตอยู่
 ทุกวัน คำเมืองไม่ได้พูดเลย ก็ลืมหืมหัดไปบ้างนะสิ”
 “เอ่อ เอ่อ แล้วมึงจะพลิกกรุงเทพฯ เมื่อใด” (แล้วเอ็งจะกลับกรุงเทพฯ เมื่อไหร่)
 จันต่านึกถึงกรุงเทพฯ แล้วคียี้ดอตอบอย่างภาคภูมิใจว่า
 “แถมบ่็ด” (อีกสักพัก)

(หทัยวรรณ ไชยะกุล, 2539, หน้า 534)

เรื่อง ห่อคำไทย เป็นเจี้ยก้อมที่สะท้อนให้เห็นถึงสังคมลำนานา ที่มองว่า การที่คนเหนือพยายามพูด
 ภาษาไทยกลาง แล้วใช้ผิดใช้ถูก ใช้ไม่ถูกต้อง คือความเป็นอื่น ที่พยายามจะหลีกหนีความเป็นพวกเดียวกัน
 กับตนเอง ในเรื่องห่อคำไทย จันต่า เป็นสาวเหนือที่ไปทำงานกรุงเทพฯ แล้วกลับมาเยี่ยมบ้าน แต่ไม่ยอมอุ้
 ก้าเมือง พูดภาษาไทยกลางกับคนที่บ้าน จนในที่สุดก็หลุดก้าเมืองออกมาอย่างไม่ตั้งใจ จันต่า จึงเป็น
 ตัวแทนของคนลำนานา ที่พยายามทำตัวเป็นอื่น โดยใช้ภาษาไทยกลาง มายกสถานะของตนเองให้อยู่เหนือ
 คนลำนานา เรื่องห่อคำไทย จันต่า จึงกลายเป็นสาวเหนือที่แสดงให้เห็นถึง ความลืมหืมหัด การไม่ภูมิใจ
 กับท้องถิ่นของตนเองเช่นเดียวกับเรื่อง สาวเหนือ

เรื่อง สาวเหนือ

สาวเหนือคนนึงไผเรียนที่กรุงเทพฯ เมื่อเรียนจบก็พลิกมา (กลับมา) เมืองเหนือ ทำตัว
 หยิ่ง พยายามวางตัวหือเหนือกว่าสาวในหมู่บ้าน และเป็นที่หมายปองของบ่าวทั้งหลาย
 วันหนึ่ง ขณะที่อยู่กับบ่าวคนหนึ่ง สาวคนนั้นคียี้ดออยากตด จึงขยี้บักขึ้นมาน้อยนึ่ง
 แล้วบิตตัวไผมา แล้วค่อยๆ ตด ปากคียี้ว่า “ไย้อ.....เหนือ”
 บ่าวไย้อสาวอุ้ยยังอั้น และได้กลืนเหม็นคียี้เลยถามว่า
 “คนกรุงเทพฯ เวลาตดเขาวัวเหนือคา”

(หทัยวรรณ ไชยะกุล, 2539, หน้า 322)

เรื่องสาวเหนือ แสดงให้เห็นถึงลักษณะของคนเหนือที่พยายามยกสถานะของตนเองให้สูงกว่าคนเหนือคน
 อื่นๆ ด้วยการ พูดภาษาไทย โดยมองว่าคนที่ยังพูดก้าเมือง อุ้ก้าเมือง เป็นคนล้าหลัง ไม่เจริญ ไม่ทันสมัย
 แต่เรื่องสาวเหนือ เป็นการเล่าเจี้ยที่สะท้อนให้เห็นว่า คนเหนือที่พยายามใช้ภาษาไทย คือ ความเป็นอื่น
 หรือคนอื่น ในสังคมลำนานา แต่การใช้ภาษาไทยเพื่อกลบเกลื่อนกิริยาบางอย่าง หรือการพูดภาษาไทยไม่ชัด
 กลับสร้างความตลก ขบขัน และเป็นเรื่องน่าหัวเราะ ในสังคมลำนานา

จะเห็นได้ว่า การโต้กลับของชนชั้นใต้การปกครอง จะเป็นการถ่ายทอดผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรม
 นั่นคือ เจี้ยก้อม อันเป็นเรื่องเล่าของชาวบ้าน ที่พยายามถ่ายทอดเรื่องราวที่กลบตาลปัตรกับโครงสร้างทาง
 สังคมที่มีอยู่เดิม เพื่อให้อำนาจที่มีนั้นลดลง โดยการทำให้ตัวละครสำคัญเช่น เจ้าพระยา ปลัด นายอำเภอ
 ผู้ใหญ่บ้าน หรือแม้กระทั่งพระสงฆ์ กลายเป็นตัวตลก ที่ถูกล้อเลียน ถูกทำให้อับอาย หรือทำให้เป็นมนุษย์

ธรรมดาทั่วไป ที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง แสดงให้เห็นถึงการตอบโต้อำนาจที่อยู่เหนือกว่าของชาวบ้าน

แม้ว่าเจ๊ยก้อมบางเรื่องจะมีชื่อเรื่องที่แตกต่างกันหรือมีตัวละครที่แตกต่างออกไป แต่โดยนัยยะแฝงแล้วเมื่อพิจารณาเค้าโครงเรื่องจะพบว่า ยังคงวางเค้าโครงเรื่องไว้เหมือนเดิมโดยมีเจตนาที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามลดทอนอำนาจของบุคคลใดในเรื่องให้ลดน้อยลงนั่นเอง

อภิปรายผล

จากการศึกษานัยยะแฝงทางการเมืองการปกครองของล้านนาผ่าน “เจ๊ยก้อม” โดยการศึกษาค้นคว้าจากงานวรรณกรรมล้านนา ประเภทเจ๊ยก้อมที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว พบว่าหากแยกประเภทเจ๊ยก้อมด้านการเมืองการปกครองแล้ว สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ยุค คือ 1. เจ๊ยก้อมที่สะท้อนการเมืองการปกครองในยุคจารีต เจ๊ยก้อมประเภทนี้จะมีตัวละครที่เป็นเจ้าพระยาและชาวบ้านที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะการปกครองในยุคจารีตที่มี 2 ชั้นหลักในสังคมยุคนั้นคือ ชั้นปกครองและชนชั้นใต้การปกครอง 2. เจ๊ยก้อมที่สะท้อนการเมืองการปกครองในยุคปฏิรูปการปกครอง เจ๊ยก้อมประเภทนี้จะมีตัวละครที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบการปกครองของล้านนาที่อยู่ภายใต้การปกครองจากส่วนกลาง โดยมีตัวละครที่เป็นตัวแทนของรัฐส่วนกลาง ได้แก่ ปลัด นายอำเภอ ตำรวจ ผู้ใหญ่บ้านหรือครูกับชาวบ้าน เป็นต้น

เจ๊ยก้อม เป็นวรรณกรรมล้านนาประเภทเรื่องเล่าที่ถูกถ่ายทอดโดยชาวบ้าน นัยยะทางการเมืองการปกครองที่พบมี 2 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่ง การโต้กลับของชนชั้นผู้ถูกปกครองผ่านเจ๊ยก้อมโดยชนชั้นใต้การปกครอง ได้แก่ ชาวบ้าน ไพร่ ทาส ได้ใช้พื้นที่ของเจ๊ยก้อมเป็นพื้นที่ในการตอบโต้เชิงอำนาจกับชนชั้นผู้ปกครอง ดังเช่นเรื่องเสียงเหมี้ยงคำพระยา ที่เจ้าพระยาเมืองถูกทำให้เป็นตัวละครที่ถูกชาวบ้านอย่างเสียงเหมี้ยง ใช้ความเฉลียวฉลาด (แม้จะเป็นฉลาดแกมโกงก็ตาม) ในการหลอกล่อจนกระทั่งสามารถได้เมืองมาครองในที่สุด หรือจะเป็นในยุคปฏิรูปการเมืองการปกครองที่ล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองจากรัฐส่วนกลาง ชนชั้นปกครองได้แก่ ปลัด นายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐส่วนกลางถูกทำให้กลายเป็นตัวละครที่เป็นตัวตลก ถูกล้อเลียน ถูกหลอกโดยชาวบ้านทั่วไป อันแสดงให้เห็นถึงการตอบโต้ของชนชั้นผู้ถูกปกครองที่มีต่อผู้ใช้อำนาจในการปกครองของตน

ประเด็นที่สอง อุดมการณ์รัฐชาติกับการตอบโต้ความเป็นอื่นในล้านนา จากการศึกษาพบว่าในเจ๊ยก้อมมีเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามแบ่งความเป็น “พวกเขา” และ “พวกเรา” ภายใต้อุดมการณ์รัฐชาติ โดยใช้ภาษาเป็นตัววัดความเป็นอื่น เช่นเรื่อง เหนือคำไทย สาวเหนือ แสดงให้เห็นถึงคนเหนือที่พยายามทำตัวให้เป็นคนภาคกลางโดยใช้ภาษากลางแทนคำเมือง แต่กลับใช้ผิดๆ ถูกๆ หรือเปลือยใช้คำเมืองออกมาในท้ายที่สุด ตัวละครในเรื่องเหล่านี้ ถูกทำให้เป็นคนที่ลี้ภัยฐานรากเหง้าของตนเอง พยายามเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ แต่กลับกลายเป็นกลุ่มคนที่คนล้านนาหรือคนเหนือมองว่า เป็นคนอื่น คนที่เสแสร้งแกล้งทำ พยายามทำตัวให้เหนือกว่าคนอื่น แต่กลับกลายเป็นตัวละครที่ตลก ถูกล้อเลียนจนทำให้เกิดความอับอาย สอดคล้องกับงานของวัชรินทร์ แก่นจันทร์ (2555) ที่ศึกษาเรื่องอุดมการณ์ความเป็นอื่นในวรรณกรรมล้านนาได้อธิบายไว้ว่า พบอุดมการณ์ที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ 4 อุดมการณ์ได้แก่ 1. อุดมการณ์อำนาจนิยม 2. อุดมการณ์รุนแรง 3. อุดมการณ์ปีศาจไทย 4. อุดมการณ์รัฐชาติ อุดมการณ์ดังกล่าว ถูกต่อย้ำและผลิตซ้ำ (Reproduce) ผ่านการเล่าซ้ำ โดยเนื้อเรื่องเดิม แต่เปลี่ยนตัวละครที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งผ่านสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแบบเรียน ภาพยนตร์ เพลง ที่

มีเนื้อหาต่อต้าน ล้อเลียนกลุ่มชาติพันธุ์และผ่านสถาบันต่างๆ ในระบอบรัฐชาติ หล่อหลอมจนกลายเป็นอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อที่ธรรมดาแต่แฝงไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งในระดับปัจเจกและระดับโครงสร้าง

เรื่อง คนใต้รู้คำเมือง เป็นอีกเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าคนล้านนามักจะมองคนภาคกลางเป็นคนอื่น ที่ใช้ภาษาแตกต่างจากพวกของตน และไม่ใช่ว่าพวกเขากับตน จึงมักจะถูกหลอกให้ใช้คำเมืองแบบผิดๆ ถูกๆ จนกลายเป็นตัวตลกในสังคมล้านนา

เจี้ยก้อมจึงเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านที่ใช้ความตลก ขำขัน เป็นการต่อรองอำนาจกับชนชั้นผู้ปกครอง โดยทำให้เป็นเรื่องตลก ขำขัน นำหัวเราะ แต่แฝงไปด้วยนัยยะทางการเมืองการปกครองในแต่ละยุค เจี้ยก้อมถือเป็นวรรณกรรมล้านนา ที่เป็นมุขปาฐะ เป็นเรื่องเล่าที่ไม่มีเค้าโครงแน่นอนตายตัว เป็นการเล่าสืบทอดกันมาปากต่อปาก อาจจะมีชื่อเรื่องหรือชื่อตัวละครที่แตกต่างกันออกไป แต่เค้าโครงของเรื่องยังคงไว้ในลักษณะเดียวกันอยู่ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของล้านนาในอีกด้านหนึ่งสามารถวิเคราะห์ได้จากการเล่าเจี้ยของล้านนา อันเป็นตัวแทนของการบอกเล่าผ่านชาวบ้านได้อีกทางหนึ่ง สอดคล้องกับงานของเกรียงศักดิ์ เซษฏพัฒน์ (2554) เรื่องเล่าแบบชาวบ้าน (อันหมายถึงเจี้ยก้อมด้วย) หมายความว่า ภาพแทนความจริง (Representation) ของวาทกรรมแบบพุทธที่พยายามจะชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นนำคือ พญา ขุนนาง พระ น้อยหนานและผู้อาวุโส นั่นคือผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความใกล้ชิดกับธรรมดั่งนั้นบุคคลเหล่านี้จึงสมควรที่จะมีอำนาจปกครองชาวบ้านทั้งปวง ซึ่งชาวบ้านนั้นเต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา แต่เรื่องเล่า (เจี้ยก้อม) ของชาวบ้าน เช่น เลี้ยงเหมี้ยงคำพญา เลี้ยงเหมี้ยงจุพญา กะด่าป้าคำตุ้ หรือแม้กระทั่งการขอเก็บนก กลับแสดงให้เห็นว่า ชนชั้นนำเหล่านั้นก็มีแง่มุมของกิเลส ตัณหา ความต้องการ ความโง่งม เช่นกัน ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ก็กลายเป็นตัวตลกของชาวบ้านและดูมีอำนาจลดน้อยลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

จากผลการศึกษาพบว่า องค์ความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้เพื่อจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่ในรูปแบบหนังสือการเมืองเรื่องเจี้ยก้อมเพื่อใช้ประกอบการศึกษาของนักศึกษาด้านรัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเรียนรู้ข้ามศาสตร์วิชาการด้านการเมือง สังคมที่เชื่อมโยงกับแบบบูรณาการ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาหรือรวบรวมเจี้ยก้อมของแต่ละท้องถิ่นในภาคเหนือ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่างของเนื้อหาเจี้ยก้อมในแต่ละท้องถิ่น และเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาการตอบโต้หรือการต่อสู้ทางการเมืองการปกครองของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นในภาคเหนือ เพราะเจี้ยก้อมเป็นมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมาในสังคมล้านนา และมีการปรับเปลี่ยนโครงเรื่องในสอดคล้องกับสภาพสังคมและยุคสมัยของท้องถิ่นภาคเหนืออยู่เสมอ ปัจจุบันมีการนำเจี้ยก้อมสอดแทรกในเพลงขอ เพลงขอสตรี การแสดงละครขอ แต่อย่างไรก็ตามนัยยะทางการเมืองยังคงแสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นที่สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิข. (2554). *การช่วงชิงอัตลักษณ์ในสังคมจารีตเชิงใหม่ผ่านเรื่องเล่าแบบจารีต*. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จิรัชชาติ สันติยะศ. (2551). *การสร้าง “พระราชชายาเจ้าดารารัศมี” ให้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ทศวรรษ 2500 – ปัจจุบัน* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัชรินทร์ แก่นจันทร์. (2555). *วาทกรรมความเป็นอื่นในวรรณกรรมล้านนา* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2551). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- สุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนา. (2525). *โลกทัศน์ล้านนา ศึกษาจากขอเก็บนก*. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 6(2), 11-36.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. (2539). *การสร้างมุขตลกในเรื่องขำขันล้านนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.